

and «LPR»). *Osvita, nauka i kul'tura na Podilli*. Vol. 24. Pp. 223–231. URL: <https://bit.ly/2ZhnO6> (in Ukrainian).

3. Lozovyy V. S. (2018). *Manipuliatsii istoriieiu iak instrument polityky rozkolu Ukrainy: stratehii ta praktyky konstruivannia antyukrains'koi identychnosti na Donbasi* [Manipulations of history as an instrument of the policy of splitting Ukraine: strategies and practices of constructing anti-Ukrainian identity in Donbass]. *Strategic priorities. Seriya: Filosofiia*. №3–4 (48). Pp. 147–153. URL: <https://niss-priority.com/index.php/journal/article/view/230/220> (in Ukrainian).

4. Polians'kyj P. (2021). *Osvita iak ob'iekt informatsijnoi vijny Rosii proty Ukrainy i iak resurs protydii takij vijni* [Education as an object of Russia's information war against Ukraine and as a resource for counteracting such a war]. URL: <https://bit.ly/3IWkNWv> (in Ukrainian).

5. Morozov P. L., Pestrecov V. V., Kozhemyaka O. L. (2016). *Istoricheskoe kraevedenie: Vvedenie v istoriyu Doneckogo kraja*. [Historical local history: Introduction to the history of the Donetsk region]. 2-e izdanie, dopolnennoe i pererabotanno. Doneck. 338 p. URL: <https://ebin.pub/qdownload/5-j-2619824.html> (in Russian).

6. Chepiga G. G. (2019). *Istoricheskoe kraevedenie: Stranicy istorii Donbassa: ehpokha Novogo vremeni (XVI v. – konec XVIII v.)*. [Historical local history: Pages of the history of Donbass: the era of the

New Age (XVI century – the end of the XVIII century)]. 8 klass: *uchebnoe posobie*. Doneck: GOU DPO «DoNRIDPO». 196 p. URL: <https://bit.ly/3IZBxMp> (in Russian).

7. Morozov P. L., Pestrecov V. V. (2019). *Istoricheskoe kraevedenie: Stranicy istorii Donbassa novejschaya i sovremennaya istoriya (s 1939 goda do sovremennosti)*. [Historical local history: Pages of the history of Donbass modern and modern history (from 1939 to the present)]. 11 klass: *uchebnoe posobie*. V 2 ch. CH. 1. Doneck: GOU DPO «DoNRIDPO». 200 p. URL: <https://bit.ly/3E0LAqU> (in Russian).

8. Morozov P. L., Pestrecov V. V. (2019). *Istoricheskoe kraevedenie. Stranicy istorii Donbassa: novejschaya i sovremennaya istoriya (s 1939 goda do sovremennosti)*. [Historical local history: Pages of the history of Donbass modern and modern history (from 1939 to the present)]. 11 klass: *uchebnoe posobie*. V 2 ch. CH. 2 Doneck: GOU DPO «Doneckij RIDPO». 172 p. URL: <https://bit.ly/30EwLM5> (in Russian).

9. Morozov P. L., Khatalakh O. V., Siverskaya E. V. (2020). *Istoricheskoe kraevedenie: Stranicy istorii Donbassa KHKH veka. (1914–1945 gg.)* [Historical local history: Pages of the history of Donbass of the XX century. (1914–1945)]. 10 klass: *uchebnoe posobie / sost. 2-e izdanie, dopoln. i pererab.* GOU DPO «DoNRIDPO». Doneck: Istoki. 288 p. URL: <https://bit.ly/3vxuVZ6> (in Russian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.16>
УДК 327

Микола Обушний

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології, провідний науковий співробітник,
Центр українознавства філософського факультету, Київський
національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID : 0000-0002-9121-5095
E-mail: mobushnyy@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТИЗАЦІЙНОСТІ СЕПАРАТИЗМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена ретроспективному аналізу особливостей конфліктизаційності сепаратизму в Україні. Автор пов'язує появу кожної особливості конфліктизаційності сепаратизму з тим рівнем соціально-економічного, політичного та духовного розвитку, на якому знаходилися українці у той чи інший період своєї історії. Оскільки майже 200-літнє перебування руських (українських) земель у складі Великого князівства Литовського автором (як і переважно більшістю вітчизняних дослідників) розглядається не як нашестя чужинської орди, а як «збирання земель Русі» з-під татарського іаа Золотої Орди, що збігалось з інтересами українців, тому вони не проявляли стосовно литовських князів сепаратистських настроїв.

Проте, суспільно-політичні зміни, що відбулися згодом і пов'язуються з втратою залишків державної автономії на українських землях за правління Речі Посполитої і особливо після «возз'єднання» України і Росії, призвели до появи не тільки сепаратистських тенденцій, але і сепаратизму. Оскільки після підписання умовно об'єднаної низки документів під назвою «Переяславська угода» 1654 р., багато магнатів вищого духовенства української церкви, низка представників української шляхти та козацької старшини і навіть

частина полків Гетьманщини проявили сепаратизм та відмовилася присягати московському царю. Такий їхній крок був підтриманий і переважною більшістю українського населення – селянами, які взагалі до присяги царю не приводилися.

Непоодинокі сепаратистські настрої проявляли українці і у період існування радянської влади. Найнаочнішим прикладом у цьому контексті стали українські дисиденти, які закладали перші цеглини у фундамент української державної незалежності.

Після здобуття незалежності України особливості конфліктизаційності сепаратизму, хоч зумовлюються децю видозміненими причинами, пов'язаними з поліетнічним та поліконфесійним складом населення країни та тотальною підтримкою сепаратистських настроїв у певній частині російськомовних громадян з боку Росії, проте їхня сутність залишається незмінною – відокремлення від цілого, тобто від України, застосовуючи для цього той чи інший різновид (сецесію, іредентизм, енозис чи деволуцію) сепаратизму. Особливість застосування кожного різновиду сепаратизму в Україні полягає в тому, що усі вони використовуються з російським «начинням». Йдеться про окупацію Росією Криму та ОРДЛО з використанням у першому випадку «зелених чоловічків», а у другому російсько-української війни та сепаратистськи налаштованих російськомовних українських громадян, котрі покликані приховати справжні наміри Росії на шляху її експансії в Україну.

Ключові слова: конфліктизація, сепаратистські настрої, сепаратизм, поліетнічність, поліконфесійність, сецесія, іредентизм, енозис, деволуція, російське начиння, «зелені чоловічки».

Mykola Obushnyj

Doctor of Sciences, Professor of Political Sciences,
Chef Research Associate, Center for Ukrainian Studies,
Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko national university of Kyiv

PECULIARITIES OF CONFLICT NATURE OF SEPARATISM IN MODERN UKRAINE

Abstract. *The article is devoted to a retrospective analysis of the peculiarities of separatist conflict in Ukraine. The author connects the appearance of each feature of the separatism conflict with the level of socio-economic, political and spiritual development at which Ukrainians were at one or another time in their history. Since the almost 200-year stay of Russian (Ukrainian) lands in the Grand Duchy of Lithuania by the author (as well as mostly domestic researchers) is not seen as an invasion of a foreign horde, but as a "gathering of Russian lands" from the Tatar yoke of the Golden Horde, coinciding with interests of Ukrainians, so they did not show separatist sentiments towards Lithuanian princes.*

However, the subsequent socio-political changes associated with the loss of remnants of state autonomy in the Ukrainian lands during the rule of the Polish-Lithuanian Commonwealth and especially after the "reunification" of Ukraine and Russia led to not only separatist tendencies but also separatism as it is. Because after the signing of a conditionally combined series of documents called the Pereyaslav Agreement in 1654, many magnates of the Ukrainian clergy, a number of representatives of the Ukrainian nobility and Cossack officers and even part of the regiments of the Hetmanate showed separatism and refused to swear allegiance to the Moscow tsar. This step was supported by the vast majority of the Ukrainian population - the peasants, who were not sworn in at all.

Ukrainians also showed frequent separatist sentiments during the Soviet era. The most obvious in this context were Ukrainian dissidents, who laid the first bricks in the foundation of Ukrainian state independence.

After Ukraine's independence, the peculiarities of separatist conflict, although due to somewhat modified reasons related to the polyethnic and multi-religious composition of the country's population and total support for separatist sentiments among some Russian-speaking citizens on the part of Russia, remain unchanged. Ukraine, using for this or that kind of (secession, irredentism, enosis or devolution) separatism. The peculiarity of the use of each type of separatism in Ukraine is that they are all used with Russian utensils. It is about Russia's occupation of Crimea and ORDLO with the use of "green men" in the first case, and Russian-Ukrainian war in the second, and separatist-minded Russian-speaking Ukrainian citizens, who are called to hide Russia's true intentions on the way to its expansion into Ukraine.

Keywords: *conflict, separatist sentiments, separatism, polyethnicity, polyconfessionalism, secession, irredentism, enosis, devolution, Russian utensils, "green men".*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Серед важливих завдань держави є розробка науково-обґрунтованої політики, яка б включала превентивні заходи протидії сепаратизму у будь-якій поліетнічній чи поліконфесійній країні. Україна не є виключенням з цього правила. Більше того, у

трансформаційних суспільствах, до яких до цього часу відноситься й Україна, реалізація цього правила на практиці ускладнюється через спротив, у нашому контексті, проросійськи налаштованих сил, які нерідко у Росії називаються «професійні росіяни». Саме останні, як свідчить окупація Росією Криму та території ОРДЛО, складають соціальну базу

сепаратистських рухів. Все це вказує на те, що проблема конфліктизації сепаратизму в Україні, як і саме явище сепаратизму є важливим науковим та практичним завданням дослідження вітчизняної соціогуманітаристики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що вітчизняні автори проблемі сепаратизму, особливо після окупації Росією Криму та розв'язанні нею ж російсько-української війни на Сході України, приділяють багато уваги. Можливо, навіть доцільно говорити про дослідницьку ренесансність цього суспільно-політичного явища у вітчизняному інтелектуальному середовищі. Наразі, аналіз публікацій з проблеми сепаратизму показує, що так було не завжди, хоч на українських землях сепаратистські прояви прослідковуються, починаючи з XIII ст. – початку завоювання території України іншими державами. Такі його прояви зумовлювалися імперською політикою, переважно етнопатрістською дискримінацією українців з боку Російської імперії РРФСР, а нині Російської Федерації. Після ж здобуття незалежності сепаратистські настрої і навіть саме явище сепаратизму набули нових доволі часто непривабливих форм тероризму, збройних сутичок та інших проявів насильства. Найнаочніший приклад цьому є сепаратизм проросійськи налаштованих бойовиків на Сході України. За таких умов осмислення того, що являє собою «український сепаратизм», як відбувається його наростання його конфліктизації та як він набуває воєнних форм у ряді регіонів сучасної України є важливим теоретичним та практичним завданням вітчизняних дослідників. Внесок у вивчення сепаратизму як соціального явища, причин його появи та основних проявів зробили такі вітчизняні дослідники: М. Бесараб, М. Вівчарик, К. Вітман, К. Войтковський, В. Горенкін, В. Горбулін, О. Дзьобань, В. Дівак, О. Картунов, К. Литвиненко, Л. Нагорна, О. Майборода, О. Мишанич, Ю. Римаренко, М. Степико, О. Субтельний, О. Цебенко та ін.

Серед останніх досліджень українських авторів варто відзначити дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук К. Литвиненко на тему «Гуманітарні чинники генерування сепаратистських рухів в Україні» [9], у якому проведений аналіз сепаратизму як суспільно-політичного явища та роль гуманітарних чинників у виникненні та активізації сепаратистських рухів в Україні, також розкриваються особливості сепаратизму, його основні види та форми. Проаналізовані наявні нормативно-правові та інтелектуальні механізми протидії та запобігання сепаратистським рухам в Україні. Визначені рекомендації щодо удосконалення державної політики у гуманітарній сфері як інструменту протидії сепаратизму в Україні.

У контексті даної статті автор звертає увагу на цікаву публікацію О. Цебенка «Феномен сепаратизму у сучасних міжнародних відносинах», у якій дослідник аналізує вплив сепаратизму на міжнародно-політичне становище держав світу та визначає механізми запобігання використанню сепаратизму для дестабілізації ситуації як всередині держави, так і у світі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких розкриваються різні аспекти, пов'язані з проявами сепаратизму в Україні, можна продовжити. Наразі, автор констатує, що допоки у вітчизняній соціогуманітаристиці спеціальні дослідження з особливостей конфліктизації сепаратизму в сучасній Україні відсутні. Пропонована стаття покликана звернути увагу вітчизняних авторів на необхідність дослідження конфліктизаційних причин та особливостей прояву сепаратизму в сучасній Україні, оскільки автор вважає, що дослідження цієї надскладної проблеми не вичерпується запропонованою статтею.

Тим більше, що російські дослідники, звісно ж, що з пропутінських великодержавницьких позицій, намагаються «допомогти» українським вченим у вивченні українського сепаратизму. Так, у 2015 р. російський історик М. Ульянов опублікував книгу «Походження українського сепаратизму», у якій з позицій сучасної російської історичної науки виділяє особливості українського сепаратизму, який, на його думку, «...не підходить під жодне визначення із відомих науці про національні рухи і ніякими «залізними» законами його не можна пояснити» [24]. На основі цієї тези М. Ульянов зробив такий висновок, що український сепаратизм «...тримається виключно завдяки утопічній політиці ... тих країн (читай. – західних країн – М. О.), які бачать у ньому (у сепаратизмі. – М. О.) засіб для розчленування Росії» [24].

Основна мета статті. На основі аналізу нормативно-правових документів, розроблених українською державою з проблем запобігання та протидії сепаратизму, різного роду заяв правлячої верхівки Кремля та ватажків угруповань ДНР та ЛНР, публікацій вітчизняних дослідників, які вивчали різні аспекти сепаратизму, визначити особливості сепаратизму в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Прояви сепаратизму на українських землях спостерігаються від самого початку завоювання (підкорення) території України іншими державами. Після захоплення татаро-монголами у XIII ст. Київської держави, українські землі неодноразово перерозподілялися між Золотою Ордою, Кримським ханством, Туреччиною, Угорщиною, Молдавським князівством, Польщею та Литвою. Увесь цей період особливо помітно сепаратистські настрої проявлялися в українського православного духовенства проти ісламізації українців.

На початку 60-х років XIV ст., майже всі українські землі, за винятком західних територій, що

були підпорядковані польському та угорському королям, належали Литовському князівству. На цих землях «Державні акти в Литві писались по-руські. Литовські князі та їхні родичі одружувалися на дочках наших обездолених князів, потомків Рюрика. Мовою литовського двору, мовою вищих сановників була наша південноруська мова. Все це разом призвело до того, що саме ідопоклонство литовське відійшло на другий план перед руським християнством. В грекослов'янську віру хрестились не тільки знатні литвини, але й члени великокняжеського дому» [8]. За формою політико-державних зв'язків Литву можна віднести до федерації земель-князівств. Останнім управляв удільний князь, який лише номінально визнавав зверхність великого князя Литовського, але користувався надзвичайно широкими повноваженнями та можливостями самостійної політичної діяльності. Статусне положення литовських удільних князів на українських землях не сприяло появі у них сепаратистських настроїв.

Так, син литовського князя Ольгерда Володимир Ольгердович за свого князювання у Києві (1363-1394 рр.), титулувався як «з Божої ласки князь Київський», карбував власну монету. Більше того, литовські удільні князі на українських землях проголосили правило: «Старого ми не змінюємо, а нового не впроваджуємо». Тому українці мало, а то і зовсім не проявляли сепаратистських настроїв стосовно литовського управління, тим більше, що зовнішня політика Великого князівства Литовського збігалася (саме у боротьбі з татарами) з інтересами українців. Литовські князі намагалися пристосуватися до українських умов життя, приймали православну віру, місцеву культуру, мову, тобто ставали власне українськими князями і «... називали себе князями литовців і руських, а свою державу – Великим князівством Литовським і Руським» [7, с. 24].

Отже, низка українських дослідників майже 200-річне завоювання Великим князівством Литовським руських (українських земель) розглядає не як нашествя чужинської орди, а як місію «збирання земель Русі» з-під татарського іґа Золотої Орди. Для підтвердження цієї тези вони наводять чимало прикладів. Автор у цілому солідаризується з такою позицією дослідників, оскільки у період перебування руських земель під владою князівства Литовського сепаратистські настрої у різних верствах тогочасного суспільства, звісно ж, що були, але проявлялися вони рідко, тобто їх прояви були більше виключенням, ніж правилом.

Суттєві суспільно-політичні зміни на руських (українських) землях відбулися після підписання Люблінської унії (1569 р.) та створення нового державного утворення – єдиної Речі Посполитої. Згідно цієї унії вища влада і управління на українських землях належала королю Речі Посполитої та Великому сеймові. Місцеве управління було зосереджено у руках місцевих панів і будувалося відповідно адміністративно-

територіального поділу. На чолі воєводства стояв, призначений королем, воєвода. Воєводства були поділені на уїзди і землі, на чолі яких стояли старости і коменданти. Такого роду негативні за своєю суттю суспільно-політичні зміни об'єктивно призвели до появи сепаратистських тенденцій, оскільки наочно свідчили про втрату решток державної автономії земель, що зберігалися у складі Великої князівства Литовського і Руського з часів Київської Русі і Галицько-Волинської державності.

Розроблені та прийняті цією ж унією інші правила життєдіяльності на українських землях у переважній своїй більшості правлячого польського верхівкою не дотримувалися. На початку XVI ст. в руках польських та українських магнатів сконцентрувалися величезні земельні володіння, відбулося остаточне закріпачення селян, посилюлося ополчення та окатоличення населення.

Православне населення було обмежене в правах, воно повинно було селитися у спеціальних православних кварталах. Права і свободи, що надавалися місцевим Магдебурзьким правом, повсюдно порушувались, значно погіршилося становище козаків. Все це призвело до загострення соціально-політичної ситуації та включення широких народних мас у національно-визвольну боротьбу під керівництвом Богдана Хмельницького, однією з особливостей якої стала не тільки боротьба проти ополчення та окатоличення українців, але й пошуки протидії експансіоністським зазіханням Московського князівства на українські землі та претензійності самопроголошеного у 1589 р. Московського патріархату на створення у Москві центру православного світу (Москва – Третій Рим). Тим більше, що «об'єктивні» підстави створення такого центру були віднайдені ще у 1448 році, коли Київська метрополія була поділена на дві – Литовську та Київську.

При цьому зауважу, що у період національно-визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького, у якій, як відомо, були і перемоги, і поразки, Московська держава не поспішала надавати будь-яку допомогу козацькій державі та не підтримувала «православних віруючих» на українських землях.

Натомість московські правителі весь цей період не забували насаджувати росіянам експансіоністську думку, що козацька держава знаходиться на південних рубежах Росії. Зрештою, їхня думка виявилася продуктивною, так як Земський собор, що відбувся у жовтні 1653 р. в Москві видав рекомендацію московському царю «прийняти під свою руку ... гетьмана Богдана Хмельницького і усе Військо Запорізьке з містами та землями». За таких умов царська влада активно включилася до реалізації рішення Земського собору. Результатом цього стало підписання умовно об'єднаної низки документів під назвою «Переяславський договір» 1654 року. Згідно цього договору козацька держава (як згодом виявилось на

папері) зберігала усі свої раніше встановлені порядки, своє законодавство, судоустрій і т.ін. Гетьман мав право приймати послів та встановлювати стосунки з іноземними державами, за винятком Польщі та Туреччини. Всі українські міста зберігали свої старі права тощо.

Проте, багато магнатів вищого духовенства української православної церкви, зокрема митрополит Сильвестор Косов, низка представників української шляхти та козацької старшини, зокрема, радикально налаштовані полковники: Іван Богун, Іван Сірко та деякі інші відмовилися присягати московському царю, боячись втратити завойовану раніше свободу, їх сепаратистські настрої широко були підтримані козаками частини полків Гетьманщини. При цьому слід враховувати і те, що переважна більшість українського населення – селяни, взагалі до присяги московському царю не приводилися. Сам же Богдан Хмельницький розглядав Переяславський договір як тимчасову воєнно-політичну угоду в умовах нерівної боротьби України та Польщі.

Отже стверджувати, що Переяславський договір був однозначно позитивно прийнятий в українському суспільстві не можна, оскільки він призвів із самого початку до розколу в козацтві, а потім і до міжкозацького конфлікту, результатом якого скористалася московська держава, повністю підкоривши Гетьманщину та українську православну церкву приєднавши до Московського патріархату, що відкрило нові можливості для ліквідації автономії України.

У цьому контексті прохання гетьмана Кирила Розумовського до Катерини II щодо надання спадковості гетьманства в Україні зіграло з ним злий жарт. К. Розумовський був звинувачений у сепаратизмі, і йому цариця поставила вимогу подати рапорт на звільнення. 10 листопада 1764 р. вийшов царський указ про ліквідацію гетьманщини в Україні, а у квітні 1775 р. Катерина II прийняла рішення про ліквідацію Запорізької Січі.

Від цього часу Російська, а потім і радянська імперії по суті забезпечили собі необмежені можливості для тотальної експансії українських земель, повернення яких розпочалося лише після проголошення у 1991 р. незалежності України. У боротьбі, у якій брало участь не одне покоління українців, сепаратистські настрої останніх надали могутній імпульс появи багато чисельних громадсько-політичних об'єднань, які взяли на себе і, що важливо, виконали визначальну функцію політичної армії революції – здобуття політичної незалежності.

Одним із найнаочніших свідчень накопиченості сепаратистських настроїв у народів Радянського Союзу напередодні його розпаду є, зокрема, хронологія народних суверенітетів у колишніх радянських республіках, які відбувалися за прямої участі громадських об'єднань. Першою ще у 1988 р. проголосила свій суверенітет Естонія, а за нею у 1989 р. Литва та Латвія. Киргизька РСР свій

суверенітет проголосила останньою у грудні 1990 р., а визнання державної незалежності колишніх республік з боку Радянського Союзу завершилося в грудні 1991 р.

Про свій суверенітет Україна проголосила 16 липня 1990 року, а про вихід із СРСР – 24 серпня 1991 р., причому свій вихід Україна закріпила на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р., на якому більше 90 % населення проголосувало за «Акт проголошення незалежності України», підтвердивши тим самим ліквідацію владних структур СРСР. 7-8 грудня 1991 р. на зустрічі у Біловезькій Пущі Президент України Л. Кравчук, Голова Верховної Ради Республіки Білорусь С. Шушкевич та Президент Росії Б. Єльцин констатували факт розпаду Радянського Союзу. Загалом сам факт його розпаду нами розглядається позитивно, зокрема у контексті розкриття потенційних можливостей народів, що були штучно об'єднані у радянську федерацію, особливо у плані розвитку національних мов, відродження своїх традицій, звичаїв тощо.

З іншого боку, світовий досвід розпаду колоніальних імперій свідчить, що для ново створених держав такий процес не був і не є безпроблемним, оскільки імперії залишають у своїх колишніх колоніях багато різного роду соціально-економічних, політичних і духовних проблем, у тому числі і тих, які становлять загрозу національній державності. До таких слід віднести і сепаратизм, який сьогодні як явище, присутнє практично в усіх багатонаціональних за складом населення країнах. Наразі, потенційно особливу загрозу національній державності сепаратизм містить у трансформаційних суспільствах, до яких все ще належить і Україна.

До основних причин конфліктизаційності сепаратизму в сучасній Україні можна віднести наступне:

- поліетнічний та поліконфесійний склад населення;
- історичні та економіко-географічні відмінності регіонів;
- не виважена етнонаціональна та конфесійна політика центральної влади у потенційно сепаратистських регіонах;
- тотальна підтримка Російською Федерацією сепаратистських настроїв українців у російськомовних регіонах тощо.

Кожна із визначених вище причин потребує свого окремого аналізу. Наразі, рамки статті не дозволяють зробити це у повному об'ємі, тому обмежимося проведенням аналізу на одній із найзагрозливіших для розвою сучасної України причині – тотальній підтримці РФ сепаратистських настроїв українців у російськомовних регіонах, оскільки саме з цих регіонів надходить найбільше викликів та загроз державності України.

Посилюються ці сепаратистські настрої й тим, що Росія на державному рівні не тільки їх підтримує, але навіть синхронізує час і місце

проведення різного роду провокацій на окупованих територіях.

Підтвердженням державної підтримки є, зокрема, постанова Ради Федерації Росії, яка прийнята 1 березня 2014 р. на підтримку звернення президента В. Путіна, «... на використання сил військових на території України до моменту нормалізації суспільно-політичної ситуації в цій країні» [26].

У цьому зв'язку і сьогодні для України виникає питання: Хто визначає «момент нормалізації суспільно-політичної ситуації» у нашій державі? Відповідь очевидна – Росія. Звідси можна дійти висновку, що і сьогодні Україна не убезпечена від нового введення російських військ на її територію.

Тим більше, що Росія після окупації українського Криму та розв'язаної на Сході України російсько-української війни, створила для себе додаткові за своєю суттю «гібридні» можливості для посилення військової, політичної та інформаційної підтримки сепаратизму у цих регіонах України. Для цього на окупованих територіях як у Криму, так і в ОРДЛО, звісно ж, що за безпосередньої участі Росії, тією чи іншою мірою були використані або ж будуть використані у майбутній експансії (згідно політичних заяв) усі відомі нині основні різновиди сепаратизму: сецесія, іредентизм, енозіс та деволуція.

Так, після встановлення повного контролю над усіма регіональними політичними інститутами Криму за активної участі «зелених чоловічків з автоматами Калашнікова для того, щоб створити видимість правового відокремлення» Автономної республіки Крим (АРК) від України, Росія, звісно ж, що формально, але використала такий різновид сепаратизму як сецесія. Оскільки саме цей різновид сепаратизму, якщо буде підтриманий на народному референдумі, дає такому народу право самовизначення та створення суверенної держави.

Для реалізації сецесійного механізму традиційно використовується народний референдум. Саме такий сецесійний механізм 6 березня 2014 р. «обрала» ВР АРК, діяльність якої уже повністю була підконтрольна засланним у Крим емісарам Росії. Звісно ж, що як останні, так і їхні кримські сателіти добре знали, що відповідно до Конституції України, будь-які територіальні зміни державних кордонів можливі лише за результатами всеукраїнського референдуму. З тим, щоб надати правову видимість місцевому референдуму в Криму 11 березня 2014 р. ВР АРК та Севастопольська міська рада приймають «Декларацію про незалежність», у якій задекларовано не тільки власне незалежність Криму та м. Севастополь, але і визначено, що у разі рішення народів Криму на референдумі увійти до складу Російської Федерації Крим буде оголошений суверенною республікою, і саме у такому статусі звернеться до Російської Федерації з пропозицією про прийняття на основі відповідного міждержавного договору до складу Російської Федерації як нового суб'єкта Російської Федерації [14].

Прийняття «Декларації» покликане було сформулювати «правову підставу» для сецесії, тобто вільного виходу Криму зі складу України. Результати місцевого референдуму 16 березня 2014 р. повинні були забезпечити «право» від'єднання від України. Цей же «референдум» одночасно розв'язував ще одне завдання, застосувавши для цього такий різновид сепаратизму як іредентизм, тобто приєднання Криму до складу РФ. 18 березня 2014 р. у Москві було легалізовано захоплення Росією українського Криму підписанням Угоди про прийняття Республіки Крим до складу Росії, а 21 березня Рада Федерації Росії, брутально порушивши усі принципи міжнародного права, «узаконила» договір про входження Криму до складу Росії.

Особливість сецесії та іредентизму в Криму полягає в тому, що у їхньому розгортанні, поряд з наявними сепаратистськими тенденціями переважно етнічних росіян – мешканців Криму, активну участь брала держава РФ, до якої у перспективі мав намір приєднатися регіон.

Цілком передбачувано було, що Конституційний суд України визнає проведений референдум у Криму неконституційним, оскільки він був проведений всупереч українському законодавству. Нині згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території» (2014 р.) територія Кримського півострова внаслідок окупації вважається тимчасово окупованою територією.

Такий же статус у березні 2015 року був наданий Верховною Радою України і тимчасово окупованим територіям Донецької та Луганської області України (ОРДЛО)*.

На цих територіях маріонеткові режими, над якими тотальний контроль та підтримку здійснює кремлівська влада, проводять злочинну політику, яка «... має ознаки сепаратизму, оскільки вона спрямована на зміну меж території або державного кордону України, на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також передбачає фінансування таких дій, публічні заклики, або розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій» [2].

При цьому сепаратизм на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, який є частиною російсько-української війни, за своєю суттю є гібридним сепаратизмом, у якому задіяні усі найвідоміші нині різновиди сепаратизму: *сецесія* (відокремлення частини території держави з метою створення власної держави); *іредентизм* (відокремлення частини території задля приєднання до іншої держави); *енозіс* (відокремлення частини території з метою

* Дослівно: окремі регіони Донецької та Луганської області – державна назва територій Донбасу, що перебувають нині під контролем сепаратистів.

возз'єднання з державою, де проживає основна частина однойменного етносу); *деволюція* (одержання статусу широкої автономії від центральної влади). Гібридне використання цих різновидів автором пов'язується, з одного боку, з тією експансіоністською політикою, яку проводить Росія стосовно цих окупованих українських територій, а, з іншого боку, пошуками фейкових аргументів для доведення того, що Росія – країна не агресор і не окупант, а найпошлюбніша «прихильниця додержання принципів міжнародного права» в сучасному світі. Одним із заявлених фейкових аргументів Кремля, щодо «пошлюбності додержання Росією міжнародного права» є теза про те, що на територію ОРДЛО Росія не претендує, тому українській владі необхідно лише розпочати переговори з ватажками влади т.зв. «ДНР» та «ЛНР». Із цього приводу політичний експерт Тарас Жовтенко заявив: «Ми постійно відчуваємо політичний тиск з боку Російської Федерації, який проявляється і в позиції політичних осіб в Кремлі щодо приналежності чи неприналежності території ОРДЛО до України, чи до РФ. Це ми чули в досить неоднозначних заявах Бородай з приводу того, що ці території прагнуть увійти до складу Російської Федерації» [5]. При цьому за роки окупації Росією цих територій риторика проросійських лідерів ОРДЛО, звісно ж, за рекомендацією кремлівських кураторів щодо використання того чи іншого різновиду сепаратизму, постійно змінюється. Наразі їхні заяви свідчать, що найприйнятнішим для них був би кремлівський сценарій, у якому сецесія, тобто проголошення незалежності Криму, була необхідною для реалізації іредентизму, тобто приєднання до складу Росії.

З цього приводу голова т.зв. «ДНР» Денис Пушилін прямо заявив: «Звісно, кримський сценарій був для нас бажаним. Але у них (у Криму. – М. О.) була автономія, нам же потрібно було з самого початку зробити перший крок – відгородитися від України... Питання про возз'єднання з Росією ми не мали можливості поставити саме тому, що потрібно легітимно, на основі народного волевиявлення, з самого початку одержати статус незалежної держави, і тільки після цього виносити питання на референдум про подальшу долю» [16].

Оскільки головний «режисер» «російської весни» у 2014 р. знаходився у Кремлі, тому усі події на Сході України, починаючи з «проголошення незалежності «ДНР» і «ЛНР»», в основному розгорталися синхронно. Так, 7 квітня на зборах «Народної ради» у Донецьку було проголошено «державний суверенітет Донецької народної республіки». На зборах було зачитано текст: «декларації про суверенітет», «акт про державну самостійність»... Після чого звернулися до Путіна із закликом ...ввести миротворчі війська і призначили на 11 травня референдум з приводу входження до складу РФ» [25; 6].

Луганські сепаратисти по суті скопіювали Донецький сценарій та 27 квітня 2014 р. проголосили «Луганську народну республіку» з наступним проведенням референдуму, на якому вирішувалися б питання щодо входження Луганської області до складу РФ чи можливість залишатися частиною України».

При цьому зауважимо, що оголошуючи «референдуми» не усі лідери сепаратистів до кінця уявляли, який його буде кінцевий результат: «Ми хочемо всього лише заявити, – говорив один із лідерів сепаратистів Роман Лягін, який відповідав за підрахунок голосів у Донецькій області, – про наше право на самовизначення... яке нам гарантовано 5-ю статтею Конституції України, Європейською хартією про місцеве самоврядування, Конституцією ООН і незліченною кількістю міжнародних документів... Тобто, – продовжував він, – в статусі Донецької області після оголошення підсумків референдуму не зміниться абсолютно нічого: ми не перестанемо бути частиною України, ми не станемо частиною Росії, а всього лише заявимо світу, що ми хочемо змін» [21].

Для переважаючої більшості мешканців окупованих територій не була відома і кінцева мета «референдумів». Із цього приводу мешканець Донецьчини, а нині політичний експерт Діхтеренко Андрій, пише: «Ми тоді (у травні 2014 р.) сприймали, що насправді ніякого приєднання не буде, швидше за все, український контроль буде забезпечений з плином часу над моїм рідним містом, і просто бойовики хотіли зрозуміти, скільки ж у них прихильників» [3].

Наразі ейфорія референдуму, на якому передбачалося проголошення т.зв. «ДНР» та «ЛНР», продовжувала емоційну, політико-психологічну невизначеність мешканців окупованих Росією територій Сходу України. «Спостерігався такий загальний підйом, – пафосно заявляв один із лідерів сепаратистів Д. Пушилін, – що відступати (від проведення референдуму. – М. О.) було неможливо... хто намагався навіть говорити на цю тему, відразу піддавалися осуду» [16].

За таких умов винесення питання на «референдум» стосовно невід'ємності частин Луганської та Донецької областей у складі України слід розглядати як риторичне.

У такому психоемоційному стані мешканців ОРДЛО маріонеткова влада «ДНР» та «ЛНР» 11 травня 2014 р. провели «референдуми», на яких було винесене питання про підтримку державної самостійності проголошеної у квітні «суверенних «ДНР» і «ЛНР»». Фіктивність як самих референдумів, так і їхніх результатів не важко було передбачити, оскільки ці «референдуми» були проведені всупереч Конституції України, з системними порушеннями основних міжнародних принципів та процедур їх проведення, їх результати не були визнані українською владою, а також не були визнані Євросоюзом і США [17].

Проте, В. Пушилін уже 12 травня 2014 р. не тільки оголосив результати «референдуму» про суверенітет, але і звернувся до РФ з проханням «розглянути питання про входження Донецької народної республіки до складу Російської Федерації» [4].

Результати «референдуму», що були представлені громадськості, не витримують критики, оскільки за даними «соціологічного опитування», проведеного Pew Research Centre, 70 % жителів східної України, не зважаючи на їхнє незадоволення київською владою, хочуть, щоб країна залишилася цілісною [1].

Навіть за роки окупації, як свідчать результати опитування, проведеного у 2019 р., на замовлення берлінського Центру східноєвропейських та міжнародних досліджень (ZOIS), більшість, а це «54 % мешканців «ДНР» і «ЛНР», вважають ці території частиною України. Третина із них хотіли б одержати статус автономії всередині країни, а 23 % бути частиною Донецької і Луганської областей без особливого статусу» [12].

Натомість, кількість мешканців, що виступають за приєднання «ДНР» та «ЛНР» до Росії в останні три роки зростає. Якщо у 2016 р. таких було трохи менше 11 % мешканців на підконтрольних сепаратистам територіях, то у 2019 р. їх було майже 18,5 % [12].

У 2021 р. кількість прихильників іредентистів, тобто тих, хто виступає за приєднання до складу Росії, постійно зростає. Це пов'язано насамперед з тією політикою, яку проводить Росія на окупованих нею територіях ОРДЛО, надаючи всіляку підтримку маріонетковим режимам у «державотворенні», впровадженні та використанні мешканцями цих територій російської валюти, запровадженні російських стандартів у різних сферах тощо.

Останнім часом активізувалася видача російських паспортів мешканцям ОРДЛО. Їхня кількість на серпень 2021 р. досягла понад 600 тисяч. Найближчим часом Росія планує роздати мешканцям ОРДЛО мінімум 750 тисяч російських паспортів. «Ми розглядаємо кілька причин, – заявила член української делегації Тресторонньої контактної групи Тетяна Іванова, – чому відбувається видача паспортів. По-перше, в Росії наближаються вибори і будуть потрібні додаткові голоси. По-друге, все ж дуже важко їм зараз утримувати людей на непідконтрольній території. Люди починають масово виїжджати з непідконтрольних територій не тільки в Україну, але і в інші країни, не тільки в Росію, оскільки гуманітарна ситуація в ОРДЛО стає все гірше» [27].

Наразі деякі політичні експерти, ймовірно, не безпідставно розглядають видачу російських паспортів у ОРДЛО як другий етап «...повзучої анексії, оскільки паспортизація в будь-який момент може призвести до якогось псевдо референдуму щодо приєднання Донбасу до складу РФ» [19].

Нині Росія, звісно ж, не через коронавірусну пандемію, а з політичних мотивів обмежує

переміщення громадян України через лінію розмежування, намагаючись інтегрувати мешканців окупованих територій у загальноросійський інформативний та культурний простір.

Проте, на міжнародному рівні офіційний Кремль неодноразово заявляє, що ОРДЛО є частиною України, а Москва нібито лише посередник у «внутрішньому конфлікті». Донецьк і Луганськ при цьому мають повернутися у склад України після прямих перемовин з Києвом та з особливим статусом, який повинен бути прописаний у Конституції України. Насаджуючи такий сценарій, Москва ставить за мету: 1) послабити, а можливо і навіть відмінити введенні США та країнами Європейського Союзу санкції проти Росії після розв'язаної війни на Сході України; 2) заблокувати шлях України до здобуття повноправного членства у Європейському Союзі та НАТО, оскільки начебто мешканці Донбасу такого вступу не бажають.

Кінцева мета, і саме на це спрямовані основні зусилля, «...країни-окупанта... повне знищення національної ідентичності українського населення на тимчасово окупованих територіях. Це викорінення української мови та культури в усіх сферах життєдіяльності місцевого населення, впровадження російських стандартів освіти у місцевих навчальних закладах, насадження викривлених історичних фактів щодо історії регіону, подальше ментальне зближення мешканців ОРДЛО з населенням РФ» [18].

Наразі, щоб досягнути бажаного на Сході України у Росії нині не вистачає насамперед достатніх економічних можливостей та належної підтримки населення. Проведене у 2019 р. опитування «Левада-Центр» показує, що анексію Донбасу підтримує 27 % росіян, 29 % за те, щоб він став незалежною державою, а 31 % хоче бачити його на тих чи інших умовах у складі України» [22].

Бажане ж майбутнє ОРДЛО у складі України на тих самих умовах, що і раніше («без особливого статусу») бачать 55 % українців, що були опитані у 2021 р. соціологами Центру Розумкова та Фронту «Демократичні ініціативи». Лише 3 % готові визнати незалежність «ДНР» і «ЛНР», ще 3 % готові погодитися, щоб вони увійшли до складу РФ [10].

При цьому слід відзначити, що останнім часом серед українців зростає кількість тих, хто виступає за «замороження» воєнного конфлікту на Сході України. Правда, поняття «замороження» українцями розуміється переважно як припинення бойових дій і без змін нинішнього політичного статусу ОРДЛО, тобто, що українська влада не відмовиться від цих територій і не буде офіційно визнавати сепаратистські республіки» [10].

Проте, навіть «замороження» воєнного конфлікту на Сході України, як свідчать останні висловлювання керманічів Кремля, їх не влаштовує, для них потрібне постійне воєнне протистояння сепаратистів та ЗСУ. При цьому для підтримки войовничого духу сепаратистів постійно долучаються депутати Російської Думи, кремлівські

пропагандисти. І навіть В. Путін не тільки у своїх виступах, але і в опублікованій у липні 2021 р. статті «Про історичну єдність росіян і українців», у якій він, зокрема, пише: «Києву Донбас просто не потрібен. Чому? Тому, що, по-перше, мешканці цих регіонів ніколи не приймуть ті порядки, які їм намагалися і намагаються нав'язати силою, блокадою, погрозами. І по-друге, підсумки і Мінська – 1, і Мінська – 2, які дають реальний шанс мирно відновити територіальну цілісність України, безпосередньо домовившись з ДНР і ЛНР за посередництвом Росії, Німеччини і Франції, суперечить всій логіці проекту «анти-Росія»» [15].

Наведені ж вище опитування свідчать, що російська влада поки що у питанні анексії Донбасу не може спиратися на абсолютну підтримку росіян, оскільки вона її не має. Звісно ж, що це не може завадити їй проводити ту політику, у тому числі і на Донбасі, яку вона хоче. Та все ж вона повинна розуміти, що розраховувати на приєднання ОРДЛО до складу Росії за тим самим сценарієм, як при окупації Криму через сецесію до іредентизму, не доводиться. Звісно ж, що це уже розуміють і маріонеткові влади «ДНР» і «ЛНР». Безпосереднє підтвердження такого розуміння міститься у зверненні ватажка угруповання «ДНР» Д. Пушиліна до В. Путіна напередодні (у квітні 2021 р.) послання останнього до Федеративних зборів РФ, у якому містилися пропозиції про три за своєю суттю сепаратистські варіанти, які є прийнятими для маріонеткової влади на даному етапі: ...в одному він (Пушилін. – М. О.) просить «надати військову допомогу, спрямовану на припинення широкомасштабних воєнних дій і агресії України», в другому – приєднати непідконтрольну частину Донбаської області до Росії; в третьому – «визнати «ДНР» як незалежну демократичну правову соціальну державу» та укласти договір про дружбу і співробітництво» [23].

Відтак, у цьому зверненні, звісно ж, між рядків можна прочитати і те, що маріонеткова влада готова до використання будь-якого різновиду сепаратизму, який прийнятний для російської влади й який надасть можливість: стати незалежною державою (сецесія); приєднатися до складу Росії (іредентизм); набути статусу широкої автономії у складі Росії (деволюція), або ж одержати військову допомогу для ведення широкомасштабних дій та ескалації агресії щодо України. На даному етапі, як свідчать останні події на території ОРДЛО, для Росії найприйнятнішою пропозицією є саме надання сепаратистам військової допомоги. Проте, слід враховувати, що «Російська правляча верхівка дуже гнучка в своїх планах і рішеннях, – зауважує політичний експерт Снігир Олена. – Вона буде вибирати те, що на той момент Росія буде готова зробити... Якщо прохання про військову допомогу «ДНР» пролунає – Росія це може використати для легалізації своєї військової присутності як «миротворчий контингент» на запит «ДНР». А може

не використати ніяк, може зробити це елементом відволікання уваги від того, що вони збираються насправді зробити» [23].

Отже, з самого початку агресії проти України сепаратисти «ДНР» і «ЛНР», звісно ж, відповідно рекомендацій кремлівських ідеологів, закликали переважно до виходу зі складу України (сецесія), а в окремі періоди декларували їхню невід'ємність від України у статусі широкої автономії (енотизис).

Починаючи з 2019 р. орієнтаційні підходи сепаратистів достатньо рельєфно еволюціонували у російському напрямі з використанням усього комплексу різновидів сучасного сепаратизму, що суттєво ускладнює деокупацію території ОРДЛО з-під сфери російського впливу. Головне призначення донбаського сепаратизму з російським начинням було і нині залишається «... дестабілізація суспільно-політичної ситуації, підрив основ громадянського миру в Україні, забезпечення можливості постійного впливу на внутрішню і зовнішню політику України через маріонеткові режими на Донбасі, контрольовані з Москви, – є частиною геополітичної стратегії РФ щодо України» [11].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Ретроспективний аналіз особливостей конфліктизаційності сепаратизму в Україні показує, що їхня зумовленість пов'язується з тим становищем, у якому перебували українські землі та їхні мешканці у складі інших держав, починаючи з XIII ст.

При цьому визначальним критерієм конфліктизаційності тієї чи іншої особливості сепаратизму чи сепаратистських тенденцій на кожному етапі суспільного розвитку був рівень та ступінь колоніальної залежності українців від іноземних поневолювачів.

Після проголошення незалежності України (1991 р.) політичний статус українців об'єктивно змінився, проте поліетнічний склад населення на території України традиційно залишається незмінним, і його не має права хтось змінити, рівно як і регіональні, релігійні та інші відмінності. Саме ці відмінності, за певних умов, можуть викликати не тільки сепаратистські настрої, але і, за відсутності науково-обґрунтованої превентивної державної політики у різних сферах життя, контролювати таке явище як сепаратизм. Розв'язання завдання ускладнюється у рази через матеріально-економічні, воєнні, фінансові, інформаційні та інші впливи та підтримку сепаратистських настроїв у окремих регіонах України з боку РФ.

Підтвердженням цьому є окупація Росією українського Криму (2014 р.) та восьмилітня російсько-українська війна на Сході України. В обох окупаціях українських територій Росія використовує сепаратистські настрої переважно етнічних росіян для досягнення своїх експансіоністських цілей – повернення України у своє неокolonіальне лоно. Отже, однією із визначальних особливостей конфліктизаційності

сепаратизму в Україні є вплив зовнішнього чинника – Росії, яка надає усіляку підтримку сепаратистським угрупованням у Криму, «ДНР» та «ЛНР». Ще однією особливістю конфлікту-заційності сепаратизму в Україні є його гібридність, яка поряд з традиційним набором сепаратистських методів, засобів та прийомів, включаючи і застосування військової сили, використовує весь комплекс різновидів сепаратизму – сецесію, іредентизм, енозис чи деволуцію. Проте, якими би підлими та хитромудрими не були ці великодержавницькі засоби Росії, все одно вони приречені, якщо не будуть підтримані в інших регіонах України. Наразі, така небезпека існує, зокрема на Закарпатті, де, як виявляється, між поведінкою Росії та Угорщини помічено немало спільних рис у плані підтримки та розвитку угорської меншини, роздавання угорських паспортів тощо. «...Угорщина створює культурні центри, підгодовує угорські партії. Все це, на погляд публіцистки Катерини Семчук, – як дві краплі води, схоже на російську стратегію впровадження дестабілізації політичної ситуації у регіоні з використанням національної меншини для поширення сепаратистських настроїв. Безсумнівно, Угорщина намагається чогось досягнути на Закарпатті, але що саме – автономію Закарпаття у складі України, сепарацію та приєднання у статусі автономної республіки до Угорщини, чи відокремлення території Закарпаття від України і приєднання її до своєї державної території?» [20, с. 6].

Вище проведений аналіз свідчить, що саме ці різновиди сепаратизму використовує Росія, намагаючись офіційно приєднати Крим та ОРДЛО. Безсумнівно, що подібного роду претензійність з боку Угорщини потребує особливої уваги з боку української влади.

Загалом же, прояви сепаратизму у будь-якій унітарній державі, у тому числі і в Україні, негативно позначається на її розвої та добробуті громадян.

1. Голосування на «референдумі» на Донбасі завершилося. *BBC New Україна*. 11 травня 2014 р. URL: bbc.com.

2. Дівак В. В. Сепаратизм як соціально-політичне явище: сутність і причини виникнення. *Держава і право*: зб. наук. пр. 2008. Вип. 39. С. 690-695.

3. Діхтеренко Андрій. На Донбасі 7 років тому відбувся так званий «референдум». Що змінилося та за цей час? 11 травня 2021. URL: radio Svoboda.org.

4. ДНР звернулася до РФ прийняти її до складу Росії. URL: radio Svoboda.org.

5. Жовтенко Тарас. Вибори в ОРДЛО: як Росія буде тиснути на Україну. *Слово і Діло*. 10 липня 2020 р. URL: www.Slovoidilo.ua.

6. Захоплення Донецька сепаратистами. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/>

7. Історія української політичної думки : навч. посіб. / М. І. Обушний, Т. С. Воропаєва, І. М.

Грабовська та ін.; за ред. М. І. Обушного. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2013. 479 с.

8. Кулиш П. Отпадение Малороссии от Польши (1340-1654). Том первый. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=277588&p=1>.

9. Литвиненко К. О. «Гуманітарні чинники генерування сепаратистських рухів в Україні». Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук. URL: http://old2.niss.gov.ua/public/File/20219_01_02/dis_Lyvtynenko.pdf.

10. Ліскович Мирослав. Якщо завершення війни на Донбасі в осяжній перспективі не видно... 26 серпня 2021 р. URL: Ukrinform.ua

11. Міжнародний досвід боротьби з сепаратизмом : висновки для України. Аполітична доповідь / О. О. Резнікова, А. О. Місюра, С. В. Дромов, К. Е. Войтковський. К.: НІСД, 2016. 52 с.

12. Опрос : 54 % жителів «ДНР» и «ЛНР» считают Донбас частью Украины. 28 августа 2019 г. URL: Svoboda.org.

14. Парламент Криму ухвалив Декларацію про незалежність. *BBC Україна* 11 березня 2014. Процитовано 12 березня 2014 р.

15. Путін В. Про історичну єдність росіян і українців. 12 липня 2021 р. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>.

16. Пушилин Д. Период неопределенности для жителей ДНР закончился, теперь каждый стремится как можно быстрее стать гражданином России. 05.06.2019. URL: denis - pushilin.ru.

17. Референдуми на Донеччині та Луганщині 2014. *Вікіпедія*. URL: uk.m.wikipedia.

18. Розвідка розповіла як Росія впливає на мешканців ОРДЛО. Опубліковано 15 серпня 2021 р. URL: Ukrinform.ua 11.07.2021 р.

19. Росія роздає паспорти в ОРДЛО, щоб утримати людей на Донбасі. *Слово і Діло*. 28 червня 2021 р. URL: Svoboda.ua.

20. Семчук Катерина. Закарпатський сепаратизм: чого очікувати від Угорщини. *Наше слово: Український тижневик*. Варшава. № 34 (3185). 26 серпня 2018 р.

21. *Сепаратисти*: Після референдуму в статусі Донецької області не зміниться нічого. *Українська правда*. 11 травня 2021 р. URL: Pravda.com.ua

22. Середа Євген. Ескалація бикивання: До чого готується Кремль. 11 квітня 2021 р. URL: Pravda.com.ua.

23. Тимошенко Денис. Ескалація на Донбасі може бути відволіканням від головного російського удару. 14 квітня 2021 р. URL: radiosvoboda.org.

24. Ульянов Н. И. Происхождение украинского сепаратизма. URL: https://lib.misto.kiev.ua/POLITOLOG/ulianow_ukraina.dhtml.

25. Хронологія проросійських заворушень 2014 р. в Україні. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_2014_pro-Russian_unrest_in_Ukraine.

26. Це війна. Путіну ввести війська в Україну ... портал нових. 1 березня 2014 р. URL: LB.ua ib ua.

27. Якщо замороження війни на Донбасі в осяжній перспективі не видно. URL: ukrinform.ua.

References

1. *Golosuvannya na «referendumi» na Donbas zavershy'losya* [Voting in the "referendum" on Donbass is over]. *VVS New Ukrayina*. 11 travnya 2014. URL: vvs.com (in Ukraine).

2. Divak V. V. (2008). *Separaty'zm yak social'no-polity'chne yavy'shhe : sutnist' i pry'chy'ny' vy'ny'knennya* [Separatism as a socio-political phenomenon: the essence and causes]. *Derzhava i pravo : zb. nauk. pr.* Vy'p. 39. P. 690-695 (in Ukraine).

3. Dixterenko Andriy (2021). *Na Donbasi 7 rokiv tomu vidbuvsya tak zvany'j «referendum».* *Shho zminy'losya ta za cej chas?* [The so-called "referendum" took place in Donbass 7 years ago. What has changed during this time?]. URL: radio Svoboda.org. 11 travnya. (in Ukraine).

4. *DNR zvernulasya do RF pry'jnyaty' yiyi do skladu Rosiyi* [DNR zvernulasya to RF pry'jnyaty' yiyi to fund Rosiyi]. (in Ukraine).

5. Zhovtenko Taras (2020). *Vy'bory' v ORDLO : yak Rosiya bude ty'snuty' na Ukrayinu* [Elections to ORDLO: how Russia will put pressure on Ukraine]. *Slovo i Dilo*. 10 ly'pnya. URL: www.Slovoidilo.ya. (in Ukraine).

6. *Zaxoplennya Donecz'ka separaty'stamy* [Capture of Donetsk by separatists]. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/>. (in Ukraine).

7. *Istoriya ukrajins'koyi polity'chnoyi dumky' : navch. posib.* [History of Ukrainian political thought: textbook. way] / M. I. Obushny'j, T. S. Voropayeva, I. M. Grabov's'ka ta in.; za red. M. I. Obushnogo. K. : Vy'davny'cho-poligrafichny'j centr «Ky'yivs'ky'j universy'tet». 2013. 479 s. (in Ukraine).

8. Kuly'sh P. *Otpadeny'e Malorossy'y` ot Pol'shhy` (1340-1654)* [The fall of Little Russia from Poland (1340-1654)]. Tom perevyj. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=277588&p=1>. (in Ukraine).

9. Ly'tvy'nenko K. O. *Dy's. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filos. nauk. «Gumanitarni chy'nnny'ky' generuvannya separaty'st's'ky'x ruxiv v Ukrayini»* [Dis. for science. degree of Cand. philosophy .. sciences. "Humanitarian factors in the generation of separatist movements in Ukraine"]. URL: http://old2.niss.gov.ua/public/File/20219_01_02/dis_Ly'tvy'nenko.pdf. (in Ukraine).

10. Liskovy'ch My'roslav. (2021). *Yakshho zavershennya vijny' na Donbasi v osyazhnij perspekty'vi ne vy'dno...* [If the end of the war in the Donbass in the foreseeable future is not visible...]. 26 serpnya. URL: Ukrinform.ua. (in Ukraine).

11. *Mizhnarodny'j dosvid borot'by' z separaty'zmozom : vy'snovky' dlya Ukrayiny'. Apolity'chna dopovid'.* (2016). [International experience in combating separatism: conclusions for Ukraine. Apolitical report] /

O. O. Reznikova, A. O. Misyura, S. V. Dromov, K. E. Vojtkovs'ky'j. K. : NISD. 52 s. (in Ukraine).

12. *Opros : 54 % zhy'teliv «DNR» y' «LNR» sty'tayut Donbas chast'yu Ukray'ny* [Poll : 54% of residents of "DPR" and "LPR" cover Donbass as part of Ukraine]. 28 avgusta 2019. URL: Svoboda.org. (in Ukraine).

14. *Parlament Kry'mu uxvaly'v Deklaraciyu pro nezalezhnist'* [The Crimean Parliament adopted the Declaration of Independence]. *VVS Ukrayina*. 11 bereznya. Procy'tovano 12 bereznya 2014. (in Ukraine).

15. Putin V. (2021). *Pro istory'chnu yednist' rosiyan i ukrajinciv* [On the historical unity of Russians and Ukrainians]. 12 ly'pnya 2021. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>. (in Russia).

16. Pushy'ly'n D. (2019). *Pery'od neopredelennosty' dlya zhy'teliv DNR zakonchy'lsya, teper kazhdyj stremy'tsya kak mozjno bystree stat' grazhdany'nom Rossy'y* [The period of uncertainty for the people of the DNR is over, now everyone is trying to become a citizen of Russia as soon as possible]. 05.06.2019. URL: denis - pushilin.ru. (in Russia).

17. *Referendumi' na Donechchy'ni ta Luganshhy'ni 2014* [Referendums in Donetsk and Luhansk regions in 2014]. *Vikipediya*. URL: uk.m.wikipedia. (in Ukraine).

18. *Rozvidka rozpovila yak Rosiya vply'vaye na meshkanciv ORDLO* [Intelligence told how Russia affects the inhabitants of ORDLO]. Opublikovano 15 serpnya 2021. URL: Ukrinform.ua. (in Ukraine).

19. *Rosiya rozdaye pasporty' v ORDLO, shhob utry'maty' lyudej na Donbasi* [Russia distributes passports to ORDLO to keep people in Donbass]. *Slovo i Dilo*. 28 chervnya 2021. URL: Svoboda.ua. (in Ukraine).

20. Semchuk Katery'na. (2018). *Zakarpats'ky'j separaty'zm : chogo ochikuvaty' vid Ugorshhy'ny'* [Transcarpathian separatism: what to expect from Hungary]. *Nashe slovo : Ukrayins'ky'j ty'zhnev'y'k*. Varshava. № 34 (3185). 26 serpnya. (in Poland).

21. *Separaty'sty' : Pislya referendumu v statusi Donecz'koyi oblasti ne zminy't'sya nichogo* [After the referendum, nothing will change in the status of Donetsk region]. *Ukrayins'ka pravda*. 11 travnya 2021. URL: Pravda.com.ua. (in Ukraine).

22. Sereda Yevgen (2021). *Ekskalaciya by'kuvannya : Do chogo gotuyet'sya Krem'* [Bull escalation : What the Kremlin is preparing for]. 11 kvitnya. URL: Pravda.com.ua. (in Ukraine).

23. Ty'moshenko Deny's. (2021). *Ekskalaciya na Donbasi mozhe buty' vidvolikannyam vid golovного rosij's'kogo udaru* [The escalation in Donbass could be a distraction from the main Russian strike]. 14 kvitnya. URL: radiosvoboda.org. (in Ukraine).

24. Ul'yanov N.Y'. *Proy'sxozhdeny'e ukraj'nskogo separaty'zma* [The origin of Ukrainian separatism]. URL: https://lib.misto.kiev.ua/POLITOLOG/ulianow_ukraina.dhtml. (in Russia).

25. *Xronologiya prorosijs'ky'x zavorushen' 2014 r. v Ukrayini* [Chronology of pro-Russian riots in 2014 in Ukraine]. *Vikipediya. (in Russia)*.

26. *Ce vijna. Putinu vvesty' vijs'ka v Ukrayinu ... portal novy'x* [This is a war. Putin to send troops to Ukraine... portal of new ones]. 1 bereznya 2014. URL: [LB.ua ib ua. \(in Ukraine\)](http://lb.ua/ib.ua).

27. *Yakshho zamorozhennya vijny' na Donbasi v osyazhniy perspekty'vi ne vy'dno* [If the freezing of the war in the Donbass in the foreseeable future is not visible]. URL: [ukrinform.ua. \(in Ukraine\)](http://ukrinform.ua).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.17>
УДК 3.43:321(477)

Микола Обушний

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології, провідний науковий співробітник,
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID : 0000-0002-9121-5095
Email: mobushnyy@gmail.com

Ірина Грабовська

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-7416-9541
Email: grabovskai@ukr.net

**ЕТНОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ
ЯК «ПАРАСОЛЯ» ДЛЯ ПРОСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ РФ
ТА ВНУТРІШНЯ ЗАГРОЗА В УКРАЇНІ**

Анотація. Аналізується етнокультурна діяльність російської діаспори в Україні. Проведений аналіз показує, що політична складова є визначальною в діяльності більшості проросійських громадських організацій та окремих представників російської діаспори в Україні. Виявлено, що задекларована у нормативно-правових документах російською владою етнокультурна діяльність створених в Україні багаточисельних російських діаспорних організацій слугує свого роду «парасолею» для прикриття їхньої політичної роботи серед широкого загалу українців. При цьому їхня «етнокультурність» наповнена ідеологією російського шовінізму, великодержавності й антиукраїнськості.

За умов, коли кризові явища охопили всі сфери суспільного життя Росії та втрачено тотальний вплив на Україну, а, відтак, і можливість відновлення неоімперії, правляча верхівка Кремля покладає великі надії на т.зв. м'яку силу – багаточисельну російську діаспору в Україні. Діяльність «професійних росіян» слугує офіційним прикриттям не тільки для їхнього власного фінансування, але і для багатьох інших російськомовних культурно-освітніх закладів у всіх регіонах України. Одним із «вагомих результатів» т.зв. етнокультурної діяльності російських діаспорних організацій в Україні була і допоки залишається їхня активна підтримка окупації Криму у 2014 р. та воєнної агресії в ОРДЛО, обробка масової свідомості населення, особливо півдня та сходу України щодо начебто розгортання в країні громадянського конфлікту, початком якого стала громадянська війна на Сході України. Також активно насаджується думка про Крим як «исконно русскую территорию». Ці піррові перемоги є наочним свідченням імперських зазіхань Росії на території сусідніх держав. Проте, вони приречені на неминучу поразку при проведенні рішучої і розумної політики з боку української держави та громадянського суспільства країни, як і заполітизована етнокультурна діяльність російської діаспори в Україні.

Ключові слова: Україна, Росія, конфлікт, російська діаспора в Україні, війна, «професійні росіяни», «м'яка сила».